

РОЗДІЛ III

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.1:352:332.14

Лободіна Зоряна,
доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
кафедра фінансів ім. С. І. Юрія,
м. Тернопіль; ORCID ID: [0000-0002-8536-1440](https://orcid.org/0000-0002-8536-1440)
e-mail: zoryanamyk@ukr.net

Труш Володимир,
викладач,
Західноукраїнський національний університет,
кафедра фінансів ім. С. І. Юрія, м. Тернопіль,
ORCID ID: [0009-0000-6988-7920](https://orcid.org/0009-0000-6988-7920)
e-mail: volodimirtrush@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-04-82-93>

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Вступ. В умовах новітніх трансформаційних викликів набуває актуальності проблема забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад, для вирішення якої доцільним є розроблення інноваційних підходів до використання фінансових інструментів в управлінні соціально-економічним розвитком на місцевому рівні.

Метою статті є розвиток концептуальних засад використання органами публічної влади фінансових інструментів як засобу управління для забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад.

Методи. Методологія дослідження базується на використанні діалектичного та процесного підходів, методів індукції та дедукції, аналізу і синтезу – при розгляді змісту і конкретизації сутності поняття «інклюзивний розвиток територіальних громад» та визначенні імперативів такого типу соціально-економічного розвитку; структурно-функціонального підходу та методів теоретичного узагальнення, наукової абстракції, систематизації, аргументації – для розроблення концептуальної моделі використання фінансових інструментів як домінант забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад.

Результати. На основі узагальнення наукових поглядів та використання процесного підходу сформовано власне визначення поняття «інклюзивний розвиток територіальних громад».

Дослідження ключових аспектів концепцій інклюзивного розвитку, безбар'єрності, інтегрованого і сталого розвитку та сучасних глобальних викликів і загроз дало змогу окреслити імперативи інклюзивного розвитку територіальних громад, які повинні враховуватися органами публічної влади при виборі фінансових інструментів.

Використання структурно-функціонального підходу дало змогу розглянути фінансові інструменти інклюзивного розвитку територіальних громад як засоби управління соціально-економічними явищами і процесами, у результаті використання яких забезпечується реалізація засад фінансової політики, спрямованої на інклюзивний розвиток територіальних громад. Розкрито дуалістичну природу впливу фінансових інструментів інклюзивного розвитку територіальних громад на об'єкт управління з позиції забезпечувально-алокатійної та регулюючої їх дії.

Висновки. Важливою домінантою інклюзивного розвитку територіальних громад є фінансові інструменти. Саме через дуалістичну природу їх впливу на об'єкт управління із урахуванням імперативів інклюзивного розвитку, пріоритетів державної регіональної політики і стратегій розвитку територіальних громад досягається мета управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивний розвиток територіальних громад, інклюзивне зростання, фінансові інструменти, безбар'єрність, стратегія регіонального розвитку, територіальні громади, управління соціально-економічним розвитком.

Zoriana Lobodina,
Doctor of economics, Professor,
West Ukrainian National University,
Ternopil

Volodymyr Trush,
Lecturer,
West Ukrainian National University,
Ternopil

FINANCIAL INSTRUMENTS AS AN IMPORTANT DOMINANT IN ENSURING INCLUSIVE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Introduction. In the context of the latest transformational challenges, the problem of ensuring inclusive development of territorial communities is becoming increasingly relevant, and it is advisable to develop innovative approaches to the use of financial instruments in managing socio-economic development at the local level.

The purpose of the article is to develop the conceptual framework for the use of financial instruments by public authorities as a means of management to ensure the inclusive development of territorial communities.

Methods. The methodology of the study is based on the use of dialectical and process approaches, methods of induction and deduction, analysis and synthesis - when considering the content and specification of the essence of the concept of "inclusive development of territorial communities" and determining the imperative of this type of socio-economic development; structural and functional approach and methods of theoretical generalization, scientific abstraction, systematization, argumentation - to develop a conceptual model of the use of financial instruments as a dominant factor in ensuring inclusive development of territorial communities.

Results. Based on the generalization of scientific views and the use of the process approach, the author's own definition of the concept of "inclusive development of territorial communities" is formed.

The study of the key aspects of the concepts of inclusive development, barrier-free, integrated and sustainable development, and current global challenges and threats made it possible to outline the imperatives of inclusive development of territorial communities that should be taken into account by public authorities when choosing financial instruments.

The use of the structural-functional approach made it possible to consider financial instruments for the inclusive development of territorial communities as a means of managing socio-economic phenomena and processes, which result in the implementation of the principles of financial policy aimed at the inclusive development of territorial communities. The article reveals the dualistic nature of the impact of financial instruments for inclusive development of territorial communities on the object of management from the standpoint of their provisioning, allocative and regulatory effects.

Conclusions. Financial instruments are an important dominant of the inclusive development of territorial communities. It is through the dualistic nature of their impact on the object of management, taking into account the imperative of inclusive development, the priorities of the State regional policy and strategies for the development of territorial communities, that the goal of managing socio-economic development at the local level is achieved.

Keywords: inclusion, inclusive development of territorial communities, inclusive growth, financial instruments, barrier-free access, regional development strategy, territorial communities, management of socio-economic development.

Постановка проблеми та її значення. В умовах новітніх трансформаційних викликів, зумовлених глобальними процесами, збройною російською агресією та євроінтеграційною спрямованістю України, які суттєво впливають на фінансову стабільність не тільки держави, але і територіальних громад, актуальним є ефективне використання фінансових інструментів в управлінні соціально-економічними процесами на місцевому рівні з метою забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад.

З огляду на сучасні тренди посилення ролі територіальних громад у наданні якісних публічних послуг населенню, забезпеченні безбар'єрного доступу до них, створенні комфортного для

особистісного розвитку, цифровізованого муніципального середовища, соціальної інтеграції, екологічної безпеки, впровадженні інноваційних та енергоефективних технологій у різні галузі економіки, відновленні інфраструктури, невідповідність вимогам часу та неузгодженість фінансових інструментів з іншими компонентами механізму реалізації фінансової політики може стати причиною посилення деструктивних процесів соціально-економічного поступу держави та загроз національній безпеці. Тому необхідним стає розроблення концептуальних підходів до використання фінансових інструментів для забезпечення економічного зростання, зниження нерівності в доходах і підвищення суспільного добробуту з урахуванням постулатів концепцій інклюзивного розвитку, безбар'єрності, інтегрованого і сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інклюзивного сталого розвитку та пошук шляхів його забезпечення на державному, регіональному та місцевому рівнях не втрачає своєї актуальності та є об'єктом наукових пошуків багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Ананд Р. [1], Андерсон А. Д. [5], Бос К. [2], Букенія Б. [7], Воробйова Н. [9], Гаврилюк С. [9], Гупта Дж. [2], Джонсон Б. [5], Литвинова Т. [9], Канбур Р. [6], Котова І. [14], Кожина А. [13], Павлова Т. [14], Рауніяр Г. [6], Сен К. [7], Хіккі С. [7], Цимбалюк І. [19].

Значний внесок у дослідження теоретико-прикладних засад функціонування фінансового механізму та використання фінансових інструментів як його важливої компоненти зробили Дем'янишин В. [10], Кириленко О. [10], Метленко О. [15], Сердюк Д. [18], Тулай О. [10], Шульга Ю. [15] та інші науковці.

Визнаючи наукову цінність праць перелічених фахівців, зазначимо, що в умовах сучасних викликів, зумовлених глобальними загрозами, війною та необхідністю післявоєнного відновлення національної економіки, забезпечення безпеки, економічного зростання та підвищення рівня суспільного добробуту, виникає потреба в розробленні інноваційних підходів до вибору, комплексного поєднання фінансових інструментів з іншими компонентами фінансового механізму, їх використання, базованих на концепціях інклюзивного розвитку, безбар'єрності, інтегрованого і сталого розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Мета і завдання статті. Метою статті є розвиток концептуальних засад використання органами публічної влади фінансових інструментів як засобу управління для забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад. Для реалізації цієї мети вирішено такі завдання: обґрунтовано сутність інклюзивного розвитку територіальних громад та визначено його імперативи; розвинуто концептуальні підходи до тлумачення фінансових інструментів інклюзивного розвитку територіальних громад, розкрито природу їх дії та систематизовано чинники, які впливають на вибір фінансових інструментів для управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. В умовах глобальних викликів та турбулентності світової і національної політики актуалізується проблема пошуку напрямів післявоєнного відновлення та інклюзивного розвитку територіальних громад.

Незважаючи на позитивні результати для соціально-економічного розвитку територіальних громад, одержані внаслідок успішної реалізації, починаючи із 2015 р., заходів у рамках адміністративно-територіальної реформи та реформи фіскальної децентралізації, триваюча військова агресія російської федерації проти України стала причиною посилення регіональних диспропорцій економічного розвитку, погіршення доступу населення до ресурсів, зростання нерівності у доходах, які негативно впливають на суспільний добробут. З огляду на це, з метою забезпечення сталого розвитку, виконання євроінтеграційних вимог потребують перегляду стратегії соціально-економічного розвитку територіальних громад на найближчу перспективу з урахуванням мети, цілей, завдань та пріоритетів регіонального розвитку, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки (із змінами, внесеними у серпні 2024 р.) [16].

Аналіз стратегічної мети, цілей та пріоритетів державної регіональної політики України дає підстави стверджувати, що вона базується на концепції інклюзивного сталого розвитку (inclusive sustainable development), а в окремих випадках – інклюзивного зростання (inclusive sustainable growth), яка активно підтримується зарубіжними і вітчизняними фахівцями у сфері управління соціально-економічним розвитком.

Дуже часто у наукових публікаціях дефініції «зростання» та «розвиток» ототожнюють. Однак, ми погоджуємося із А. Кожиною, яка у своїх дослідженнях, присвячених питанням інклюзивного розвитку і зростання, аргументує відмінність між цими поняттями. «Розвиток означає якісні зміни та перетворення, що підносять об'єкт на новий досконаліший рівень існування, а зростання – це кількісна категорія, яка характеризує збільшення чисельності або інтенсивності. Як правило кількісне зростання не завжди може призвести до якісних змін та перетворень. Отже, ... поняття «розвиток» і «зростання» є взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими та взаємозалежними явищами, при чому, розвиток є ширшою категорією, а зростання є його органічною складовою» [13].

Незважаючи на дискусійність дефініції «інклюзивне зростання», на практиці цей термін вживають здебільшого у значеннях, запропонованих експертами провідних міжнародних організацій (табл. 1).

Таблиця 1

Дефініція «інклюзивне зростання» у розумінні міжнародних організацій

Види міжнародних організацій	Трактування поняття «інклюзивне зростання»
Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund) [1]	підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення;
Світовий банк (World Bank) [3]	стале, поширене в усіх секторах економіки зростання, яке відбувається швидкими темпами, залучає значну частину трудових ресурсів країни і характерне рівністю можливостей доступу до ринку праці і ресурсів;
Центр міжнародної політики інклюзивного зростання (International Policy Centre for Inclusive Growth) [4]	як результат – справедливий розподіл доходів; як процес – забезпечення широких можливостей участі в процесі зростання шляхом прийняття управлінських рішень, так і в безпосередньому забезпеченні такого зростання;
ОЕСР (Organisation for Economic Cooperation and Development) [8]	економічне зростання, яке створює можливості для всіх прошарків населення й справедливіше розподіляє в суспільстві переваги від збільшення добробуту як в грошовому, так і в негрошовому вираженні.

Примітка: складено на основі [1; 3; 4; 8]

Узагальнивши різні наукові підходи, Н. Воробйова, С. Гаврилюк та Т. Литвинова пропонують термін «інклюзивне економічне зростання» трактувати як «процес скорочення суспільної нерівності та підвищення якості життя населення шляхом справедливого перерозподілу національного доходу з боку держави та створення сприятливих економічних та соціально-екологічних умов для громадян та рівномірний розподіл економічних вигод у суспільстві» [9].

Щодо інклюзивного розвитку, то, на думку І. Котової та Т. Павлової, його доцільно розглядати «як стійке економічне зростання, покликане знизити рівень та гостроту бідності, соціальної нерівності; як розвиток, що передбачає залучення усіх верств суспільства до створення та розподілу ВВП, формування умов для реалізації кожним індивідом свого потенціалу не залежно від економічних умов, статі, місця проживання та інших ознак» [14].

Підґрунтям інклюзивного розвитку є економічне зростання, однак якщо цей процес «супроводжується зниженням бідності, але нерівність у розподілі доходів зростає, то воно позбавлене інклюзивної ознаки. Якщо ж на фоні економічного зростання спостерігається зниження нерівності в розподілі ресурсів та доходів, то такий розвиток має ознаки інклюзивного» [6, с. 7].

С. Хіккі, К. Сен та Б. Букенія під інклюзивним розвитком розуміють «процес, який відбувається, коли соціальні та матеріальні блага розподіляються справедливо через розподіл у суспільстві по групах доходів, статі, етнічних групах, регіонах, релігійних групах тощо» [7].

На думку, Б. Джонсона і А. Д. Андерсона, «інклюзивний розвиток – це процес структурних змін, що дає голос і силу турботам і прагненням соціально виключених груп населення; перерозподіляє доходи, отримані як у формальних, так і неформальних секторах, на користь цих

груп, що дозволяє їм формувати майбутнє суспільства у взаємодії з іншими групами зацікавлених сторін» [5, с. 25]. Зазначені науковці аргументують доцільність реалізації заходів саме у напрямку інклюзивного розвитку та акцентують увагу на тому, що у багатьох країнах з економічне зростання супроводжується зростанням бідності серед населення, посиленням нерівності та виключенням цілих соціальних груп і регіонів із цього процесу та його результатів. Варто, також погодитися із їхнім трактуванням інклюзії як «інструменту просування інновацій, покращення матеріальних умов життя людей та активізації їх ролі процесів змін» [5, с. 8].

Досліджуючи проблеми інклюзивного розвитку на регіональному рівні, К. Бос і Дж. Гупта до компонент інклюзивного місцевого розвитку зараховують: «соціальне включення, що покращує життя найбільш маргіналізованих людей, груп та держави; екологічне включення, яке враховує те, що найбільш маргіналізовані люди сильно залежать і вразливі до змін в їх середовищі та екосистемі послуг; реляційне включення, що вимагає вирішення структурних причин, у т. ч. політика влади, бідність та екстерналізація навколишнього середовища» [2, с. 483].

І. Цимбалюк під інклюзивним розвитком регіону розуміє «пріоритетний розвиток економічної сфери й інфраструктури регіону шляхом збільшення ступеня залучення трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності та справедливий розподіл отриманих результатів, що виступає передумовою до активізації соціального піднесення, зниження рівня диференціації населення й покращення якості його життя» [19, с. 84].

Отже, на основі узагальнення наукових поглядів та використання процесного підходу сформовано власне визначення поняття «інклюзивний розвиток територіальних громад» як кількісних і якісних змін соціально-економічних явищ і процесів, які відбуваються із врахуванням принципів сталого розвитку та базуються на безбар'єрності (доступності, прийнятті і залученні), соціальній інтеграції (незалежно від віку, статі, місця проживання, статусу та інших ознак) та економічному зростанню, що супроводжується зменшенням рівня економічного і соціального відчуження, нерівності в розподілі доходів.

У чинних українських правових актах сталий розвиток території територіальної громади визначається як «соціально, економічно та екологічно збалансований розвиток території територіальної громади, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасних та майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини» [11].

У Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року безбар'єрність трактується як «загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності» [17]. Іншими словами «безбар'єрність – це концепція, що передбачає створення умов, у яких всі люди, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, інтелектуальних чи інших особливостей, мають рівний доступ до різних аспектів суспільного життя. Це шлях до створення комфортного середовища, де немає обмежень і кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал» [20].

Імперативами інклюзивного сталого розвитку територіальних громад є:

– інтегрований та безбар'єрний розвиток територіальних громад – підхід до цілісного розвитку територіальної громади, який враховує принципи сталого розвитку, цілі державних і регіональних програм розвитку та передбачає поєднання усіх можливих ресурсів для розвитку різних галузей економіки громади на різних (міжнародному, національному, регіональному, локальному) рівнях із залученням усіх зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень місцевого значення з метою забезпечення безпечного, комфортного, цифровізованого муніципального простору для особистісного і професійного розвитку громадян, реалізації їхнього потенціалу, надання їм якісних і доступних публічних послуг;

– розвиток та післявоєнне реконструктивне відновлення пріоритетних, перспективних і конкурентоспроможних сфер економіки територій на засадах впровадження інноваційних та енергоефективних технологій;

– нетерпимість до корупції, податкової тінізації, зловживань, деперсоналізація суспільних відносин між економічними агентами в процесі здійснення ними господарської діяльності та органами публічної влади;

– інноваційні технології відновлення довкілля та оптимізації використання природних ресурсів з огляду на зростаючі екологічні загрози;

– активний розвиток людського капіталу, підвищення рівня економічної активності всіх верств населення (незалежно від статі, віку, місця проживання, соціального статусу, обсягу доходів і т. д.) та доступу до різних сфер суспільного життя, покращення добробуту громадян, зменшення нерівності, подолання бідності;

– підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності населення, розвиток фінансових технологій для покращення доступності й якості фінансових послуг.

Окреслені імперативи повинні враховуватись під час вибору та комплексного поєднання фінансових інструментів як важливої домінанти забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад.

Як відомо, «інструмент (від лат. instrumentum – знаряддя) – предмет, пристрій, механізм, машина або алгоритм, що використовується для впливу на об'єкт: його зміни або вимірювання. У широкому сенсі – засіб впливу на об'єкт, перетворення і створення об'єкта» [12, с. 208].

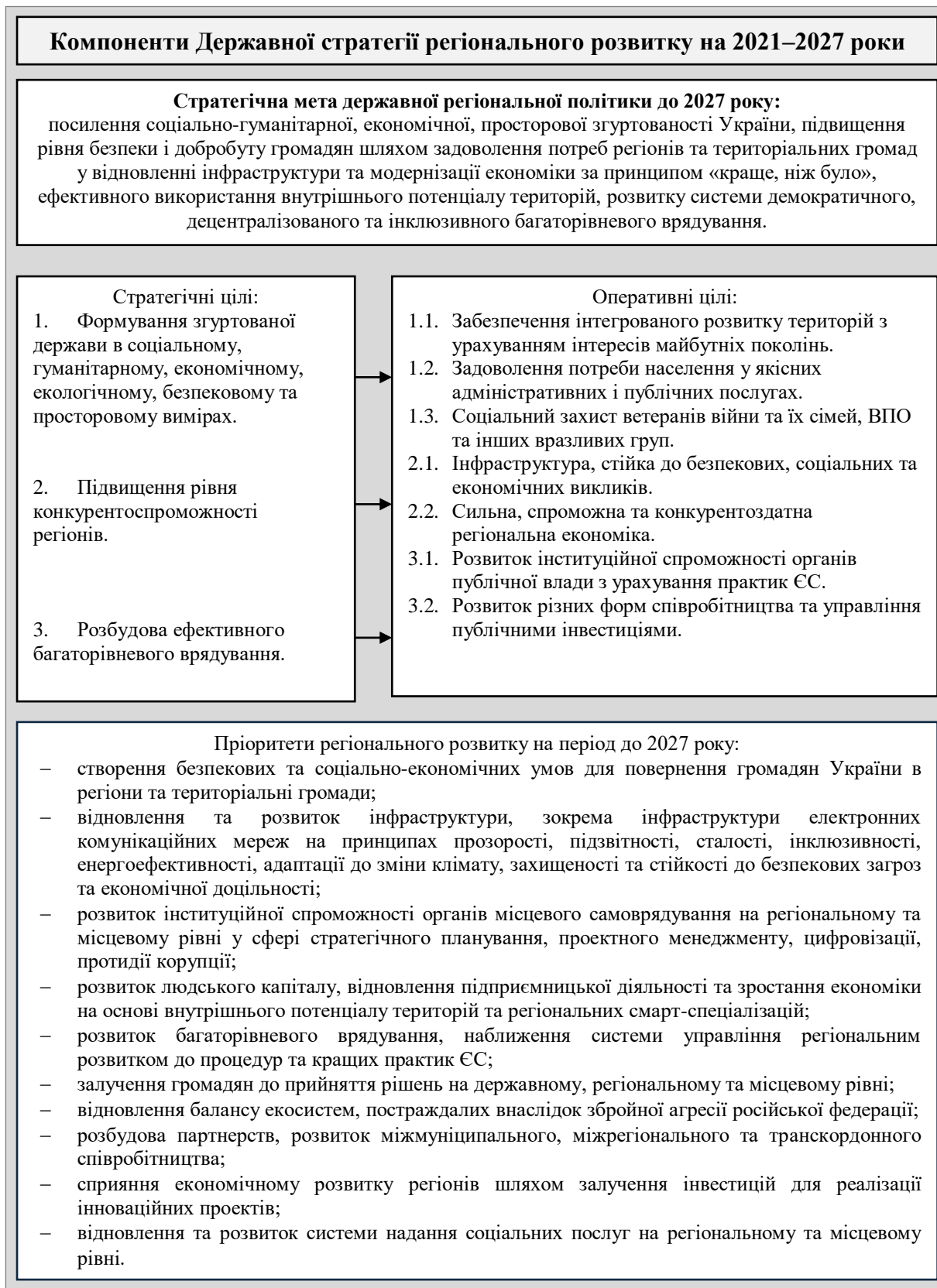
Фінансові інструменти відображають конкретну форму руху грошових потоків і є засобами вирішення якихось завдань чи досягнення певного впливу на процеси формування і використання фінансових ресурсів.

В. Дем'янишин розглядає фінансові інструменти як складову фінансового механізму сталого розвитку, «...за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільних і перерозподільних процесів, формування і використання фондів грошових коштів держави й суб'єктів господарювання різних організаційних форм власності, функціонування фінансової системи в цілому та реалізація засад фінансової політики держави, спрямованої на зростання темпів економічного розвитку країни, добробуту громадян та рівня екологічної безпеки» [10, с. 18–19].

Д. Сердюк, досліджуючи теоретико-прикладні засади використання фінансових інструментів сталого розвитку, трактує їх як «засіб впливу, який використовується з метою формування необхідної поведінки економічних суб'єктів в процесі впровадження нової економічної моделі розвитку суспільства, котра базується на гармонійному поєднанні сучасних потреб людей та захисту інтересів майбутніх поколінь з урахуванням збереження навколишнього середовища та природних ресурсів» [18, с. 64].

Отже, використання структурно-функціонального підходу до наукового пізнання дало змогу розглянути фінансові інструменти інклюзивного розвитку територіальних громад як важливу компоненту фінансового механізму у складі системи управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні та визначити їх як засоби управління соціально-економічними явищами і процесами, у результаті використання яких забезпечується реалізація засад фінансової політики, спрямованої на інклюзивний розвиток територіальних громад. Іншими словами, фінансові інструменти відображають форму руху грошових потоків та є засобами впливу керуючої підсистеми (органів публічної влади) на керовану (соціально-економічні явища і процеси), внаслідок якого відбуваються кількісні і якісні зміни об'єкта управління як рушійної сили соціально-економічного розвитку територіальної громади.

При виборі фінансових інструментів інклюзивного розвитку територіальних громад поряд з імперативами інклюзивного розвитку органами державної влади та місцевого самоврядування повинні враховуватись ключові компоненти державної регіональної політики на 2021–2027 роки, відображені на рис. 1, та стратегій соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Рис. 1. Базові компоненти Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки для вибору фінансових інструментів інклюзивного розвитку територіальних громад

Примітка: складено на основі [16]

У результаті аналізу наукових праць, присвячених проблематиці впливу фінансового механізму та його елементів на соціально-економічний розвиток, з'ясовано, що дія фінансових інструментів в основному проявляється під час приведення в дію підсистеми фінансового механізму – фінансового регулювання. Проте, не можна не погодитися із аргументами Н. Метленко та О. Шульги відносно того, що «макроекономічний рівень досліджень, проведених науковцями, зумовлює їх зосередження на інструментах ... фінансового механізму як інструментарію винятково методу фінансового регулювання, тоді як фінансове забезпечення певним чином відмежовано від такого інструментарію та пов'язується винятково з формами фінансування (самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування тощо). Такий підхід не є достатньо обґрунтованим, оскільки фінансування – це лише один із видів широкого спектру фінансових відносин, які генеруються та регулюються інструментами фінансового механізму. Крім того, фінансове забезпечення як метод фінансового управління має охоплювати не лише процеси мобілізації фінансових ресурсів, але й їх розподіл, використання та формування, що є зовнішнім проявом таких видів фінансових відносин, як резервування (у тому числі страхування), оподаткування, ціноутворення, здійснення розрахунків, отримання доходів, тезаврація прибутку тощо. Таким чином, ... фінансове забезпечення господарської діяльності як метод фінансового управління також базується на використанні фінансових інструментів» [15, с. 175].

Такої ж думки притримується і Д. Сердюк, який вважає, що «впроваджувати модель сталого розвитку національної економіки без наявності необхідного фінансового забезпечення не можливо. Саме використання фінансових інструментів для формування такого забезпечення є невід'ємною частиною системи державного регулювання національного господарства» [18, с. 47].

Таким чином, залежно від наслідків впливу фінансових інструментів на об'єкт управління, характер дії яких визначається фінансовими важелями, виділяють:

- забезпечувально-алокційну дію – щодо фінансових ресурсів, необхідних для фінансування інклюзивного розвитку територіальних громад;
- регулюючу дію – щодо змін соціально-економічних явищ і процесів, які є рушійною силою інклюзивного розвитку.

З позиції забезпечувально-алокційної дії фінансові інструменти впливають на формування, розподіл фінансових ресурсів між органами публічної влади і економічними агентами та ефективне їх використання як підґрунтя для забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад.

З позиції регулюючої дії фінансові інструменти впливають на економічні та соціальні явища і процеси таким чином, щоб зумовлені цим впливом зміни відповідали імперативам інклюзивного розвитку.

Зазначені аргументи дають змогу довести дуалістичну природу впливу фінансових інструментів як економічного явища на об'єкт управління (рис. 2).

Отже, забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад потребує розроблення інноваційних підходів до використання фінансових інструментів у тісному взаємозв'язку із фінансовими методами, формами і важелями, які застосовують органи публічної влади як ключові суб'єкти управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Важливою домінантою інклюзивного розвитку територіальних громад є фінансові інструменти. Саме через дуалістичну природу їх впливу на об'єкт управління (проявляється забезпечувально-алокційною дією – щодо фінансових ресурсів, необхідних для фінансування інклюзивного розвитку територіальних громад та регулюючою дією – щодо змін соціально-економічних явищ і процесів, які є рушійною силою інклюзивного розвитку) із урахуванням імперативів інклюзивного розвитку та пріоритетів державної регіональної політики і стратегій розвитку територіальних громад досягається мета управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні – здійснення кількісних і якісних змін соціально-економічних явищ і процесів, які відбуваються із врахуванням принципів сталого розвитку та базуються на безбар'єрності, соціальній інтеграції та економічному зростанню, що супроводжується зменшенням рівня економічного і соціального відчуження, нерівності в розподілі доходів.

У подальших наукових дослідженнях увагу доцільно приділити ідентифікації видів фінансових інструментів, які б відповідали імперативам інклюзивного стійкого розвитку.

Рис. 2. Концептуальна модель використання фінансових інструментів як домінанти забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад
Примітка: розроблено авторами

Джерела та література

1. Anand R. et al. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. May 2013. 27 p. URL : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> (дата звернення 10.09.2024)
2. Bos K., Gupta J. Inclusive development, oil extraction and climate change: a multilevel analysis of Kenya. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. № 23:6. 2016. P. 482–492. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13504509.2016.1162217?needAccess=true> (дата звернення 15.09.2024)
3. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015. 244 p. URL : https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/gmr/gmr2014/GMR_2014_Full_Report.pdf (дата звернення 10.09.2024)
4. Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth / Issues Paper for G20 DWG on Growth with Resilience. Brasilia DF, Brazil : International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC - IG), 2013. 47 p. URL : https://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/15310/1/en_IPCTechnicalPaper6.pdf (дата звернення 12.09.2024)
5. Johnson B., Andersen A.D. Learning, Innovation and Inclusive Development: New perspectives on economic development strategy and development aid. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, Globelics Thematic Report, Vol. 2011/2012, 2012. URL : https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/70880770/Learning_Innovation_and_Inclusive_Development.pdf (дата звернення 12.09.2024)

6. Rauniyar G., Kanbur R. Inclusive Development: Two Papers on Conceptualization, Application, and the ADB Perspective. Manila: Asian Development Bank, 2010. 48 p. URL: <https://ecommons.cornell.edu/server/api/core/bitstreams/47c3c748-5092-4bf1-a73b-5b752ee37f3b/content> (дата звернення 15.09.2024)
7. The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence, edited by S. Hickey, K. Sen and B. Bukenya, Oxford, Oxford University Press, 2015. 418 p. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/155631/1/83520622X.pdf> (дата звернення 20.09.2024)
8. Zsolt Darvas Z., Guntram B. Wolf. An anatomy of inclusive growth in Europe. Bruegel 2016. 114 p. URL: https://www.bruegel.org/system/files/wp_attachments/BP-26-26_10_16-final-web.pdf (дата звернення 15.09.2024)
9. Воробійова Н., Гаврилук С., Литвинова Т. Деякі аспекти інклюзивного розвитку економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 1(69). С. 29–37. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/568> <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-29-37> (дата звернення 11.09.2024)
10. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація фінансового механізму сталого розвитку України. *Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія / за ред. О. П. Кириленко та О. І. Тулай*. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. Підрозд. 1.5. С. 15–24.
11. Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення 12.09.2024)
12. Запужляк І. Б., Зелінська Г. О., Побігун С. А. Підходи, методи та інструменти управління змінами в системі управління розвитком підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 204–209. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/41.pdf> (дата звернення 10.09.2024)
13. Кожина А. В. Інклюзивне зростання та інклюзивний розвиток: взаємозв'язок та відмінності. *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика* [зб. наук. пр.] : Вип. IV. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ, 23 листопада 2018 р.). Київ– Тернопіль : „Бескиди”, 2018. В 2-х ч. Ч. 1. С. 84–90.
14. Котова І. М., Павлова Т. В. Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 4-5 жовтня 2018 р. Одеса: «Принт бистро», 2018. С. 59–64.
15. Метленко О., Шульга О. Концептуалізація поняття «фінансовий механізм». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 10. С. 171–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_10_38 (дата звернення 14.09.2024)
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.09.2024)
17. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.09.2024)
18. Сердюк Д. А. Фінансові інструменти сталого розвитку України: дис. ... доктора філософії: 072 / Нац. ун-т «Чернігівська політехніка», Чернігів, 2024. 205 с.
19. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 336 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22190/1/ilovepdf_merged.pdf (дата звернення 11.09.2024)
20. Що таке безбар'єрність і чому це стосується кожного? URL: <https://uplan.org.ua/news/shcho-take-bezbar-iernist-ta-chomu-tse-stosuietsia-kozhnoho/> (дата звернення 10.09.2024)

References

1. Anand, R. et al. (2013). Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> [In English].
2. Bos, K., Gupta, J. (2016). Inclusive development, oil extraction and climate change: a multilevel analysis of Kenya. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 23:6. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13504509.2016.1162217?needAccess=true> [In English].

3. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2015). URL : https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/gmr/gmr2014/GMR_2014_Full_Report.pdf [In English].
4. Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth / Issues Paper for G20 DWG on Growth with Resilience. Brasilia DF, Brazil : International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC - IG). (2013). URL : https://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/15310/1/en_IPCTechnicalPaper6.pdf [In English].
5. Johnson, B., Andersen, A. D. (2012). Learning, Innovation and Inclusive Development: New perspectives on economic development strategy and development aid. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, Globelics Thematic Report, 2011/2012. URL : https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/70880770/Learning_Innovation_and_Inclusive_Development.pdf [In English].
6. Rauniar, G., Kanbur, R. (2010). Inclusive Development: Two Papers on Conceptualization, Application, and the ADB Perspective. Manila: Asian Development Bank. URL: <https://ecommons.cornell.edu/server/api/core/bitstreams/47c3c748-5092-4bf1-a73b-5b752ee37f3b/content> [In English].
7. Hickey, S., Sen, K. and Bukenya, B. (2015). The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence. Oxford, Oxford University Press. URL : <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/155631/1/83520622X.pdf> [In English].
8. Zsolt Darvas, Z., Guntram, B. Wolf. (2016). An anatomy of inclusive growth in Europe. Bruegel. URL : https://www.bruegel.org/system/files/wp_attachments/BP-26-26_10_16-final-web.pdf [In English].
9. Vorobiova, N., Havryliuk, S., Lytvynova, T. (2023). Deiaki aspekty inkluzivnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Some aspects of inclusive development of the Ukrainian economy]. Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific Notes of the University “KROK”, 1(69), 29–37. URL : <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/568> <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-29-37> [in Ukrainian].
10. Demianyshyn, V. H. (2017). Teoretychna kontseptualizatsiia finansovoho mekhanizmu staloho rozvytku Ukrainy [Theoretical conceptualization of the financial mechanism of sustainable development of Ukraine]. Formuvannya finansovoho mekhanizmu staloho rozvytku Ukrainy – Formation of a financial mechanism for sustainable development of Ukraine. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti [On the regulation of urban development activities]. (n.d.) zakon.rada.gov.ua. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian].
12. Zapukhliak, I. B., Zelinska, H. O., Pobihun, S. A. (2018). Pidkhody, metody ta instrumenty upravlinnia zminyamy v systemi upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Approaches, methods and tools for managing changes in the enterprise development management system]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems, 23, 204–209. URL : <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/41.pdf> [in Ukrainian].
13. Kozhyna, A. V. (2018). Inkluzyvne zrostannia ta inkluzyvnyi rozvytok: vzaïmozv'язok ta vidminnosti [Inclusive growth and inclusive development: interconnection and differences]. Rehionalna polityka: istoriia, polityko-pravovi zasady, arkhitektura, urbanistyka – Regional policy: history, political and legal framework, architecture, urbanism, 1, 84–90. [in Ukrainian].
14. Kotova, I. M., Pavlova, T. V. (2018). Inkluzyvnyi rozvytok natsionalnoi ekonomiky: hlobalni tendentsii [Inclusive development of the national economy: global trends]. Ekonomiko-pravovi aspekty hospodariuvannia: suchasnyi stan, efektyvnist ta perspektyvy – Economic and legal aspects of management: current state, efficiency and prospects, 59–64. [in Ukrainian].
15. Metlenko, O., Shulha, O. (2016). Kontseptualizatsiia poniattia «finansovyi mekhanizm» [Conceptualization of the concept of “financial mechanism”]. Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies, 10, 171–179. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bse_2016_10_38 [in Ukrainian].
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027]. (n.d.) zakon.rada.gov.ua. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
17. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030]. (n.d.) zakon.rada.gov.ua. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
18. Serdiuk, D. A. (2024). Finansovi instrumenty staloho rozvytku Ukrainy – Financial instruments for sustainable development of Ukraine, Chernihiv. [in Ukrainian].

19. Tsymbaliuk, I. O. (2019). Inkluzyvnyi rozvytok rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii: teoriia, metodolohiia, praktyka – Inclusive regional development in the context of financial decentralization: theory, methodology, practice. Lutsk : Vezha-Druk. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22190/1/ilovepdf_merged.pdf [in Ukrainian].

20. Shcho take bezbariernist i chomu tse stosuietsia kozhnoho? [What is barrier-free accessibility and why does it concern everyone?]. URL : <https://uplan.org.ua/news/shcho-take-bezbar-iernist-ta-chomu-tse-stosuietsia-kozhnoho/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2024 р.